УДК 821.161.2'06-1.09 https://doi.org10.31652/3041-1017-2024(4)-04

МІЖМИСТЕЦЬКА ПОЛІФОНІЯ КНИГИ ПОЕЗІЙ «БАРОКОВЕ» ВОЛОДИМИРА ТИМЧУКА: ПРОБЛЕМА ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ЛІРИЧНОГО ГЕРОЯ

Віктор Крупка[1], **Алла Віннічук**[1]

Вінницький державний педагогічний університет ім. М. Коцюбинського, м. Вінниця, Україна

Анотація

У статті проаналізовано художні особливості книги поезій «Барокове» Володимира Тимчука, яка відзначається декоративністю барокової традиції. Важливою ознакою збірки є інтертекстуальність як принцип композиційної організації книги, обумовленої стильовою своєрідністю, ідейно-художніми домінантами. У центрі уваги – образ ліричного героя, який набуває своєї мистецької викінченості крізь призму триєдності людина / воїн / поет. Структурно книга поділяється на 4 розділи: «Весна», «Літо», «Осінь», «Зима». Кожен із них увиразнюється підрозділами: «Людина / Жити!», «Воїн / Вогнити!», «Поет / Любити», що в підсумку створює сакральне число «дванадцять», яке є особливо значущим символом в естетиці бароко.

Циклічність пір року – явище традиційне для побудови поетичної книги, проте воно швидше носить екзистенційно-есхатологічний характер, а не є утвердженням буттєвого оновлення. У триєдності ліричного героя спостерігаємо божественне начало людської сутності, місія якої на землі розкривається в аспекті триєдності чину жити / захищати / любити. У розділі «Весна» відтворено утвердження найвищих поривів людської душі, де особливо виразними стають ті фактори особистісної екзистенції, коли внутрішнє стає зовнішнім, коли світотворення стає основою самотворення. Розділ «Літо» розкриває ліричного героя, як того, хто робить свій вибір і перебуває у вирі власної самореалізації, бо й захищати – це не лише обов'язок, а й внутрішня потреба. Своєрідність розділу «Осінь» зумовлена тим, що герой знаходить миттєвості для самоспостережень, ототожнюється з природою, позбавляється колективної самотності. Розділ «Зима» є водночас кульмінацією та розв'язкою книги, створює часопростір, коли ліричний герой перебуває на межі есхатологічної незворотності, а реципієнт переповнений болем-катарсисом.

Ключові слова: бароко, есхатологія, екзистенційний час, ліричний герой, символ, катарсис.

© 2024 Автор(и) Ця робота публікується у відкритому доступі та розповсюджується на умовах ліцензії Creative Commons Attribution 4.0 Licence (https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)

UDC 821.161.2’06-1.09 https://doi.org10.31652/3041-1017-2024(4)-04

INTER-ARTISTIC POLYPHONY OF THE POETRY BOOK "BAROQUE" BY VOLODYMYR TYMCHUK:THE PROBLEM OF INTERPRETING THE LYRICAL HERO

Viktor Krupka[1], Alla Vinnichuk[1]

Vinnytsia State Pedagogical University named after M. Kotsyubinsky, Vinnytsia, Ukraine

Abstract

The article analyzes the artistic features of the poetry book «Baroque» by Volodymyr Tymchuk, which is distinguished by the decorative nature of the baroque tradition. An important characteristic of the collection is intertextuality as a principle of the book's compositional organization, determined by stylistic uniqueness and ideological-artistic dominants. The focus is on the image of the lyrical hero, who achieves artistic completion through the prism of the trinity human / warrior / poet. Structurally, the book is divided into 4 sections: «Spring», «Summer», «Autumn», «Winter». Each of these is emphasized by subsections: «Human / To Live!», «Warrior / To Flame!», «Poet / To Love», which ultimately creates the sacred number «twelve», particularly significant in baroque aesthetics.

The cyclical nature of seasons is a traditional phenomenon in the construction of a poetry book, however, it bears more of an existential-eschatological character rather than an affirmation of existential renewal. In the trinity of the lyrical hero, we observe the divine origin of human essence, whose earthly mission is revealed in the aspect of the trinity of action to live / to protect / to love. The «Spring» section depicts the affirmation of the highest aspirations of the human soul, where factors of personal existence become particularly expressive when the internal becomes external, when world-creation becomes the foundation of self-creation. The «Summer» section reveals the lyrical hero as one who makes his choice and exists in the whirlwind of self-realization, as protecting is not merely a duty but an internal need. The uniqueness of the «Autumn» section is determined by the hero finding moments for self-observation, identifying with nature, and freeing himself from collective solitude. The «Winter» section serves simultaneously as the culmination and resolution of the book, creating a spacetime where the lyrical hero exists on the edge of eschatological irreversibility, while the recipient is filled with pain-catharsis.

Keywords: baroque, eschatology, existential time, lyrical hero, symbol, catharsis..

© 2024 Автор(и) Ця робота публікується у відкритому доступі та розповсюджується на умовах ліцензії Creative Commons Attribution 4.0 Licence (https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)

Постановка наукової проблеми. Володимир Тимчук – автор більше десятка книг поезій, серед яких – «Весняні коловороти» (2009), «Відчути місто стопою (з Тобою)» (2015), «Вогнити! Вижити! Перемогти!» (2016), «Озбручитися (з) Україною» (2018), «Ангельським чином» (2019), «Азовом... Зіскрижалені» (2020), «Зі сходом сонця» (2020), «З Гетьманщини безмежжя» (2021), «Від космосу до петриківки» (2024), «Барокове» (2024) та ін.

Знаковою в аспекті яскраво вираженого міжмистецького синтезу є збірка поезій «Барокове», оскільки вона пропонує реципієнтові не тільки текстову, а й візуальну частину, зокрема фрагменти орнаментів, які імітують барокову традицію, а також роботи художників: Антона Ковача, Соломії Лободи, Валерія Пузіка, Дарини Хрісанфової. Картини цих художників відображають строкату своєрідність творчих реалізацій у манері, наближеній до барокової: полотна «Адам і Єва», «Едем» Антона Ковача розкривають сакрально-релігійні мотиви; «Ангел-воїн», «Козак-Мамай» Соломії Лободи – героїко-волюнтаристські концепції; «Сни про терикони», «Берег ріки», «Птаха» Валерія Пузіка – медитативно-есхатологічні образи; «Робота з деревом. Озеро», «Робота з пташками. Живе повітря», «Тиша» – умиротворено-пригнічені настрої. А також вони увиразнюють і підкреслюють поетичне слово, роблять спроби наблизити його до барокової природи, означують книгу як часопростір для ідейно-художнього оприявлення метатексту, де автор і реципієнт перебувають у процесі постійного діалогу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Загалом поезію Володимира Тимчука варто розглядати в контексті творчості комбатантів, яку досліджували І. Зелененька, Т. Головань, Ю. Ковалів, Т. Пастух та ін. А от про особливості літературного доробку автора знаходимо в літературно-критичних студіях В. Герасим'юка, Л. Демської, С. Йовенко, Т. Карабовича, Л. Котвицької, В. Крупки, В. Кухти, Р. Чілачави та ін.

Мета статті є висвітлення художньої своєрідності образу ліричного героя книги поезій «Барокове» В. Тимчука, реалізованого у триєдності людини / воїна / поета.

Виклад основного матеріалу. До своєї книги Володимир Тимчук пише авторське переднє слово, яке називає «Триєдине», і цим робить спробу наблизити читача до адекватного прочитання своєї поезії. Трактуючи саме так людську сутність («Три іпостасі, три рівні, три стихії. Воїн, поет, людина. Первинність духа, відповідальність щодо спільноти, свобода вияву. Споглядання, творення, синергія. Душа-рід, місто-дім, край-держава»), осягаємо в ній божественне начало, де у всеосяжності екзистенційної триєдності наближає людську природу до поняття «Трійця» і розглядає триєдність: Бог-Отець, Бог-Син і Бог Дух Святий. о. Петро Біланюк у статті «Триєдине джерело краси, людина як митець» відзначає: «Триєдиний Бог – архетип краси, бо Його есенція прекрасна, і всі Три Особи безконечно гарні. Триєдиний Бог є Творцем краси, бо Він ... через свою присутність у Всесвіті об'являється, насамперед, через динамічну присутність Святого Духа – ікону Бога-Отця і Бога-Сина по лінії Їхньої краси, величі і слави, які є зовнішнім відблиском Божої Святості» [1].

Тому вважаємо, що вершиною Триєдиного Бога є краса, а вершиною триєдності людини / воїна / поета у В. Тимчука – любов, бо означені цикли, які переходять із одного розділу до іншого, називаються: «Людина / Жити!», «Воїн / Вогнити!», «Поет / Любити», де любити / любов утверджує найвищий прояв людської сутності. Отже, цілком закономірною в цьому аспекті стає рівність між ними, позаяк їхня божественна природа засвідчує одне джерело народження.

«Барокове» складається з чотирьох розділів: «Весна», «Літо», «Осінь», «Зима», до кожного з яких увійшли три цикли. З одного боку, все доволі закономірно, бо чимало поетів, структуруючи свої книги, користуються календарним принципом, з іншого боку, доволі цікаво: означені цикли повторюються в кожному з розділів, що в підсумку складає сакральне число 12, про яке варто буде згадати більш предметно згодом, оскільки його барокова і не зовсім барокова символіка є особливою для прочитання та інтерпретації.

Пори року, зазвичай, вказують на циклічність часу, але Біблія тлумачить його в аспекті щорічного відновлення природи, де він проявляється, як есхатологічний, одноразовий, швидкоплинний, а зима – як Страшний суд – період підготовки до народження нового світу. У В. Тимчука в розділі «Зима» (цикл «Поет / Любити») є поезія «Постояти», де читаємо:

Не знаємо, чи судна днина
Прийде. Не знаємо, Марія Сина
Чи привела в світ, мій і твій.

© 2024 Автор(и) Ця робота публікується у відкритому доступі та розповсюджується на умовах ліцензії Creative Commons Attribution 4.0 Licence (https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)

Лише відомо, що за обрієм...:
Її рука, чомусь кістлява... [3, с. 125].

Поетичний текст автора певним чином набуває барокового формозмісту, оскільки екзистенційний час ліричного героя хоча й на якусь миттєвість зупиняється (чи герой лише думає, що він зупинився), однак усе ж позначений візією апокаліптичної незворотності.

Повертаючись до сакральності числа 12, спробуємо означити кілька моментів: по-перше, маємо 12 місяців у році; по-друге, 12+12 – цифра в годиннику (дзиґарі); по-третє, знаємо про 12 апостолів, які немовби втілюють всю цілісність і повноту обраного народу: ««...тоді сядете й ви, що за Мною пішли, на дванадцять престолів, щоб судити дванадцять племен Ізраїлевих...» (Мт. 19:28)». І ще – 12, як у книзі «Барокове» В. Тимчука, «боголюдське» число: добуток множників 3 і 4, де 3 – символ божественного сущого (Трійці) і вищого небесного світу, а 4 – число матеріальних стихій, сторін світу – символ людської природи, нижнього земного світу. Свідомо чи підсвідомо автор робить спробу сакралізувати часопростір естетично перетвореного буття ще й композиційно, а отже, до символічного змісту прагне додати форму, яка гармонійно відповідатиме йому, що, безперечно, є першочерговим завданням на шляху до адекватного прочитання метатексту книги.

Розглянемо домінантні характеристики концептів людини, воїна, поета в «Бароковому». Людині-як-творцю в розділі «Весна» мало творити «тендітне-залежне-відкрите і творче маля» [3, с. 13], вона прагне «вдихнути живе в наше тління, відчути прозріння, / здолати ту смерть, яка серед нас проросла!» [3, с. 15] і завдяки цьому, ймовірно, претендує стати надлюдиною (за Ф. Ніцше). Тому й виникає певна художня контроверсійність: поет у книзі декларує людину, яка слідує «дороговказу Божий перст» [3, с. 83] і водночас робить спробу «здолати ту смерть, яка серед нас проросла…» [3, с. 15]. Звичайно, такі світоглядно мінливі рефлексії лише посилюють у людині-творці власне людське, проєктують варіативність його художнього шляху, дають читачеві можливість простежити оприявлення інтенцій внутрішнього світу.

У розділі «Літо» ліричний герой / людина ніби стишує свій крок, спостерігає, перебуваючи у плині екзистенційного часу («У всякій зіниці ховається бог… / …Ходімо з тобою за птахом утрьох. / …І змерзла душа, і застиг в небі вітер…» [3, с. 40], і водночас ніби роздумує про те, що було, про те, що є, і те, що буде:

є щось більше за побут і звичай – пам’ять якою живуть

є щось більше за слово й неслово – від хрестин до голготи ця путь

є щось більше за смерть героя – адорація та ганьба

є щось більше за успіх і велич – по жнивах: терези і сівба [3, с. 49].

Зрештою, в поезії «Щось більше» проявляється сутність героя-як- відкритої-реальності, який пройшов значний шлях своєї індивідуальної ідентичності і здатний до екзистенційного вибору, за межею якого превалює морально-духовна відповідальність за свої дії, за свій чин («по жнивах: терези і сівба»).

У розділі «Осінь» людина все більше занурюється в себе: ототожнюється з природою («І відлітаю в даль натхненним птахом, / І небеса хапаю …може ще хоч раз» [3, с. 74]), позбавляється колективної самотності, прагне до ескапізму, стає прозорою / прозріває – і в цьому прозрінні проявляється її надзавдання – безпосередня реалізація чину:

Хай сповнить кожного останній сум,
Хай усміх тільки в душах збережеться,
Хай не розчавить нас всевічність дум,
Не розум хай, не очі – лише серце.
І, навіть, як візьмуть життя на глум,
Хрести несімо до Голготи першими [3, с. 76].

Розділ «Зима» в буттєвому вимірі людини-творця повертає реципієнта до найкрасивішого, що є в Богові й людині, – до любові, яка розчиняється в знакові нескінченності, в числі 8, що вважається Божим знаком, а отже, на останній своїй позначці зумовлює новий початок, бо «…І стільки в любові ще ймень» [3, с. 109].

Рецепція концепту воїна-творця в розділі «Весна» концентрує в собі образ солдата, який виконує функцію захисника насамперед духовного начала цього світу. І хоча тут простежується загалом певна метафорична і навіть символічна сутність, але найголовнішим усе ж таки є захист того, що несе в собі красу-і-любов («Бог є любов»). Тому так безапеляційно в поезії «Поміж перших» задекларовано:

...аби завіт
Ось новий в старий вмістити в яслах –
Вірте: першим поміж магів і ягнят –
Наріжний шматок священних пазлів,

© 2024 Автор(и) Ця робота публікується у відкритому доступі та розповсюджується на умовах ліцензії Creative Commons Attribution 4.0 Licence (https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)

Свідок зореспалаху – солдат [3, с. 21].

Звичайно, для того, аби захищати, треба бути людиною мілітарною, жертвувати собою заради тих, хто творить поруч, трохи позаду, однак завше разом, спільно, а отже, у єдності, для якої благо кожного є втіленням духовного (розділ «Літо»): «В обороні, в поставі, у слові, в бою – / Все за волю Твою» [3, с. 26]. Саме така мілітарна сутність воїна-творця набуває особливого вираження в розділі «Літо», де в поезії «У світі кривих свічад» постають візії сьогоденного буремного часу:

Хто вибрав планову ціль,
Хто рапорт подав про точність,
І хто розділив уже спіль-
Ну відповідальність, заочно

Хоча б, Ти знаєш усе, чи не так?
Криві тут не люди – свічада?
Їх тільки цікавить, на смак
Якою є кров гетсиманського саду [3, с. 53].

У розділі «Осінь» автор окреслює концепт воїна-творця як в аспекті національно-визвольної боротьби українського народу 1917-1921 років («та той ніколи слід свій не загубить, / хто у прозрінні нестиме хреста. / Базар і Броди, Соловки, Батурин – / важкий несе Вітчизна наша хрест» [3, с. 83]), так і в контексті реалій війни з росією, яка розпочалася ще з 2014 року («прожити цю мить з побратимами в колі / в полоні в неволі в полоні у волі / поволі поволі відкрити себе» [3, с. 86]). Кульмінаційним образ воїна в цьому розділі спостерігаємо в поезії «Дебальцевська молитва», коли на межі між життям і смертю за найкоротші миті він згадує все життя і до нього приходить усвідомлення самості, де молитва єднає його з Богом, а ще дає надію на порятунок:

Господи, зрештою я, як і Ти, в цьому світі – один!

Господи, дай все виправити, дай утішатись в літах! [3, с. 90]

Ліричний герой / воїн у розділі «Зима» перебуває на межі, а то й за межею земного буття. Тут світ воїна-творця стиснутий до миттєвостей / розтиснений у безмежжя. Він, як і зима, позначений есхатологічно незворотним часом; для героя – переповнений болем і прозрінням, для читача – болем-катарсисом, але настільки ж міцний у вірі: чого не встиг зробити він, здійснить його побратим:

Як він поліг!
Накрив руками землю –
Вона захищеною стала вже за мить...
Спереду – стяг тримає інший кревний,
Позаду – крик комусь болить [3, с. 116].

Поезія «Незламним воїном» [3, с. 119] в окресленні концепту воїна / творця перегукується з віршем «Незнаному воякові» Олега Ольжича, позаяк для митців визначальною є спільна ціль – «Залізна Держава», проте, за В. Тимчуком, у ній ще й має панувати «Любов одвічна»… [3, с. 119]

Саме про неї – про любов автор говорить у циклі «Поет / Любити» в розрізі кожного з розділів «Барокового». Так, у художньому світі вона буває нестерпно важкою («люблю / Де важче» [3, с. 32]), одвічно стихійною («Споконвіків тече любов, / Як і ріка [3, с. 33]»), Господньою («люблю вас незрячі» [3, с. 35], зокрема в поезії «…вас, незрячі» цій поезії літературознавиця І. Зелененька вбачає перегук із творчістю Т. Шевченка [2]), вільною («Як у коханні ми ставали вільними» [3, с. 61]), відродженою («Зведуть омріяний, але дарований покров, / який і назовуть – любов» [3, с. 91]), поетично-творчою («І мить одна про істину просту: / В усім – в любові» [3, с. 129]).

Висновки. Отже, триєдність людини / воїна / поета як творця у книзі Володимира Тимчука «Барокове», направду, стає надзавданням. А морально-вольова організація, її цільність, любов до життя, до ближнього, до землі, яка народжує і робить сильною фізично й духовно, здатність протистояти і здатність захищати – це ті постулати-імперативи, які виформовують чин справжнього українця, далекого і близького, взірцевого і такого по-життєвому справжнього.

© 2024 Автор(и) Ця робота публікується у відкритому доступі та розповсюджується на умовах ліцензії Creative Commons Attribution 4.0 Licence (https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)

Список використаних джерел

1. Біланюк П. Триєдине джерело краси, людина як митець. URL : http://surl.li/thezba .
2. Зелененька І. Невтрачені покоління : особливості поезії комбатантів. Євшан. 2024. Випуск № 18–19. С. 14–23. URL: http://surl.li/qgduqa .
3. Тимчук В. Барокове : поезії. Львів, Житомир, Ужгород, Харків, Одеса, козацький степ, Вінниця, Київ : ТО «VarT»; Простір-М, 2024. 144 с. : іл.
4. Vinnichuk A. P., Krupka V. P. The problem of the author and lyrical hero in a poetic writing. International scientific conference «The influence of culture and art on the value orientations of civilization in war and post-war times» : conference proceedings (August 30–31, 2022. Riga, the Republic of Latvia). Riga, Latvia : «Baltija Publishing», 2022. P. 105–107. URL: http://surl.li/zfzzpu .

References

1. Bilaniuk P. Tryyedyne dzherelo krasy, liudyna yak mytets. URL : http://surl.li/thezba .
2. Zelenenka I. Nevtracheni pokolinnia : osoblyvosti poeziyi kombatantiv. Yevshan. 2024. Vypusk № 18–19. C. 14–23. URL: http://surl.li/qgduqa .
3. Tymchuk V. Barokove : poeziyi. Lviv, Zhytomyr, Uzhgorod, Harkiv, Odesa, kozatskyi step, Vinnytsya, Kyyiv : TO «VarT»; Prostir-M, 2024. 144 c. : il.
4. Vinnichuk A. P., Krupka V. P. The problem of the author and lyrical hero in a poetic writing. International scientific conference «The influence of culture and art on the value orientations of civilization in war and post-war times» : conference proceedings (August 30–31, 2022. Riga, the Republic of Latvia). Riga, Latvia : «Baltija Publishing», 2022. P. 105–107. URL: http://surl.li/zfzzpu .

Про авторів

Віктор Крупка, кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри української літератури, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, м. Вінниця, Україна,

E-mail: viktor.krupka@vspu.edu.ua

Алла Віннічук, кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри української літератури, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, м. Вінниця, Україна,

E-mail: alla.vinnichuk@vspu.edu.ua

About the Authors

Viktor Krupka, Candidate of Philological Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of the Ukrainian Language Mykhailo Kotsiubynsky Vinnytsia State Pedagogical University, Vinnytsia, Ukraine, E-mail: viktor.krupka@vspu.edu.ua

Alla Vinnichuk, Candidate of Philological Sciences, Associate Professor, Head of the Department of the Ukrainian Language Mykhailo Kotsiubynsky Vinnytsia State Pedagogical University, Vinnytsia, Ukraine, E-mail: viktor.krupka@vspu.edu.ua

© 2024 Автор(и) Ця робота публікується у відкритому доступі та розповсюджується на умовах ліцензії Creative Commons Attribution 4.0 Licence (https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)